

ДЕТЕРМІНАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ЕЛІТОГЕНЕЗУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ДЕМОКРАТІЙ

У статті розкрито та систематизовано взаємообумовлені фактори політичного елітогенезу в умовах сучасних демократичних режимів. Висвітлений ймовірний вплив форми державного управління та походження представників політикуму на ефективність їх діяльності. Досліджено чинники громадянськості суспільства, як умов відкритості системи його політичного управління, визначена елітотворча роль останнього. Визначено складові ефективності системи рекрутування політикуму та контролю за його діяльністю. Проаналізовано фактори стану розвиненості правової держави та його значення в елітотворчих процесах. Розкрито детермінацію стабільності політичної системи країни та її вплив на формування якісного рівня істеблішменту. Висвітлено елітотворче значення наукового забезпечення політичних рішень та їхньої інтелектуальної підтримки. Окреслено аспекти впливу політичних партій на політичний елітогенез. З'ясовано універсальність значення демократичної політичної культури в суспільно-політичних процесах демократичних країн.

Ключові слова: політична еліта; політичний клас; істеблішмент; політикум; політичний елітогенез; політична елітарність та ефективність; система рекрутування політичного класу; громадянськість; правова держава; партійна система; стабільність політичної системи.

Попри значний інтерес науковців до елітологічної тематики, котрий обумовлений значимістю впливу політичних еліт на суспільно-політичні процеси, й нині багато її аспектів ще не набули достатнього висвітлення. Зокрема, і досі лишаються не систематизованими детермінанти політичного елітогенезу в умовах демократії, а отже, не розкритими в цілісному вигляді взаємозв'язки між різними чинниками елітотворчого процесу. Що стає на перешкоді глибинного осягнення природи політичного елітогенезу в демократичних країнах, а звідси і напрацювання оптимальних механізмів елітаризації їх політикуму. Тому виникає потреба вивчення, систематизації та концептуалізації досі розрізнених в науковій літературі факторів якісного стану політичної еліти за демократії.

Виходячи з цього, у даній статті ми ставимо за мету систематизацію наданих у суспільно-гуманітарних працях чинників політичного елітогенезу в сучасних демократичних країнах, дослідження взаємозв'язків між ними та створення базової концептуальної моделі детермінації рівня елітарності, а звідси і ефективності діяльності політичної еліти в цих державах. Побудова такої моделі, зокрема, міститиме можливість проведення більш цілісного, хронологічного аналізу факторів формування української політичної еліти, а отже, повнішого розкриття сутнісних основ її нинішньої елітності, що сприятиме чіткішому баченню шляхів елітаризації вітчизняного політикуму.

Розгляд даної проблематики можна розпочати з характеристики будь-якого із таких чинників, оскільки

майже кожен із них, перебуваючи в тісному зв'язку з іншими, здійснює на них вплив, тобто по суті відбувається їх взаємодетермінація, яка й зумовлює якісний стан політичної еліти, а отже і результативність її діяльності. Проте видається логічним припущення, що все ж, найпершою детермінантою стану елітарності політичної еліти за демократії, виступає її походження, яке можна оцінювати за різними параметрами. Наприклад, такими як: соціальний статус родини з якої вийшов політичний діяч, під яким розуміється її матеріальний, освітній, культурний рівень, світоглядні орієнтири батьків та найближчих родичів політика, передусім: релігійні, політичні, національні, соціальні, його освіта та вид професійних обов'язків до зайняття політичною діяльністю.

Вагомим показником походження політика виступає і місцевість його первинної соціалізації. Так, на думку Ф. Рудича, у вихідців із сільської місцевості, або невеликих міст не закладена ідея служіння суспільству тому, що вони є носіями традиційної культури. Одним з визначальних компонентів котрої виступає трайбалізм – схильність до культурної і суспільно-політичної кланової відокремленості, тобто – місцевості та кумівства [1, с. 5–6].

Ґрунтовну концепцію ціннісної диференціації політичної еліти, детерміновану її походженням, висунув російський дослідник Ю. Коргунюк. Згідно якої, найбільш активними сегментами політичної еліти виступають чотири типи (класи) суспільства: 1) люмпени і люмпеноїди; 2) бюрократія; 3) буржуазія;

4) інтелігенція. Котрим притаманний певний вид світогляду, укорінений в основах їх соціального буття. Вчений вибудовує ієрархію цих типів світоглядів по ступеню соціальності їх носіїв, в якій: люмпени і люмпеноїди – через їхню асоціальність займають нижню сходинку; інтелігенція, здатна на самопожертву заради суспільного блага – вищу; бюрократія і буржуазія – відповідно, третю і другу, й стверджує, що встановлення такої ієрархії дозволяє визначити ступінь зрілості будь-якої політичної еліти [2, с. 33–37, 176].

Загалом погоджуючись з такими твердженнями, зазначимо, що результати будь-яких досліджень впливу походження віддзеркалюють лише його ймовірні наслідки і не можуть автоматично переноситись на окремих особистостей, формування яких зумовлено ще безліччю інших факторів.

Продовжуючи характеристику зазначеної проблематики, відзначимо, що важливим чинником результативності діяльності політичної еліти також виступає відкритість системи політичного управління. Адже, як справедливо відзначає український дослідник О. Кіндратець, чим більше громадян залучено до участі в управлінні, тим більше зростатиме міцність, адаптивність політичної системи, варіативність поведінки суб'єктів політики, їх здатність продукувати ідеї, варіанти рішення проблем та вибирати найбільш прийнятний з багатьох альтернативних [3, с. 118].

Рівень відкритості системи політичного управління, безсумнівно корелює з станом інтелектуального розвитку суспільства, адже навіть за традиційної системи управління він відіграє принципове значення в ефективності діяльності політичної еліти. Про що, зокрема, свідчить виведений свого часу М. Бердяєвим «коефіцієнт еліти», котрий являв собою співвідношення високоінтелектуальної частини населення і загальної кількості грамотних людей [4]. Звідси, вагому детермінанту політичного елітогенезу становить й система освіти, і зокрема політичної. Основними функціями котрої, на нашу думку, є:

По-перше, переведення мови політики на загальнодоступний рівень. Професор М. Іванов таким чином, розкриває дану роль політичної освіти: «Прості громадяни сьогодні повинні володіти і категоріями, і науковим інструментарієм політики, щоб бути адекватними епосі» [5, с. 200].

По-друге, надання базового рівня теоретичних знань, що становлять основу політичної науки, відсутність яких робить неможливим цілісне розуміння політичної дійсності, її можливих альтернатив та їх детермінант.

По-третє, формування здатності критично осмислювати політичну реальність і вибудовувати адекватні до неї моделі поведінки, однією з ознак якої виступає наявність імунітету проти політичних технологій.

Отже, можна стверджувати, що завдання політичної освіти полягає в формуванні в громадян певного комплексу цінностей, вмінь та знань, які забезпечують їм свідому участь і позицію в політичному житті, можливість виокремити власні політичні інтереси та зіставити їх з інтересами інших громадян та всього суспільства.

Звідси, є цілком очевидно, що рівень політичної освіти громадян значним чином зумовлює рівень їх

громадянськості, тобто готовності і здатності до активної участі у справах суспільства й держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав, обов'язків [6, с. 75] та інтересів. Котра збільшує можливості впливу громадян на інститути державної влади, а отже є значною детермінантою політичного елітогенезу, адже, «сильна, стабільна, високопрофесійна влада є проявом структурованого в політичному та високорозвинутого в економічному плані суспільства, яке здатне впливати на владу й забезпечувати механізми противаг між усіма її гілками» [7, с. 201].

В цілому, можна виокремити такі детермінанти громадянськості, як: рівень політичної компетентності населення та стан розвитку громадянського суспільства, котрий зумовлюють, передусім, такі фактори, як: рівень розвиненості місцевого самоврядування та інституційної структури громадянського суспільства, яка виступає в якості каналів громадянської активності – профспілок, громадських об'єднань і груп, незалежних ЗМІ тощо; міра впливу права на суспільно-політичні процеси в державі; чіткість розмежування приватно-правової і публічно-правової сфер, політичної і економічної діяльності; рівень структурованості суспільства, яка виступає важливим чинником усвідомлення представниками різних соціальних прошарків їхніх політичних інтересів; стадія розвиненості модерних громадських традицій; стан ціннісно-регулятивної системи суспільства, зокрема наявність чи відсутність в ній політичних ідеалів здатних стимулювати громадянську активність; чисельність середнього класу, адже низький рівень матеріального забезпечення переважної більшості громадян корелює з їх суспільною атомізованістю, а отже, і мінімальними показниками громадянської активності.

Ступінь розвитку правової держави, сутнісною ознакою якої виступає високий рівень правової культури її громадян, теж суттєвим чином впливає на показники елітарності та ефективності політичної еліти. Однією з найважливіших детермінант такої культури виступає якість законодавчої бази країни, яка водночас є одним з базових показників міри розвиненості правової держави. Якісний рівень законодавчої бази визначається такими факторами, як: відповідність системи юридичних норм реаліям суспільно-політичного розвитку, їх взаємоузгодженість, стабільність і відкритість, під якою розуміється пряма дія більшості статей конституції та наявність статусу законів у переважній частині нормативно-правових актів. Прозорість юридичних норм становить також інструмент протидії формуванню нелегального політичного ринку, на якому предметом купівлі-продажу виступають політичні рішення: закони, укази і т. д. Вагомим чинником стану правової культури виступає і баланс між позитивним й природним правом, наслідком якого є захищеність громадян від бюрократичного свавілля.

Надзвичайно важливий вплив на якісний рівень та результативність діяльності політичної еліти справляє і система рекрутування політичного класу та суспільного контролю за його діяльністю. Ступінь ефективності котрої детермінується низкою факторів серед яких можна виділити:

– Рівень громадянськості населення та його матеріальної забезпеченості, який виступає важливим

чинником стану інтенсивності й плідності його суспільно-політичної активності, а звідси і вагомою детермінантою реального представництва інтересів більшості громадян у законодавчих та місцевих радах, та підзвітності виборних осіб перед виборцями, що виступає необхідною умовою для досягнення високого рівня елітарності та ефективності діяльності політичної еліти в демократичних політичних системах.

– Ступінь досконалості виборчого механізму, тобто рівень його здатності об'єктивно виявляти і відображати вибір громадян. Оскільки, кожен з основних типів виборчих систем має свої переваги і недоліки, то раціональність виборчої системи визначається особливостями конкретного етапу політичного розвитку конкретного суспільства. Як слушно відзначає Л. Кочубей, елітотворчий потенціал того чи іншого виду виборчої системи залежить від того, наскільки вдало в конкретній державі обрано вид системи, наскільки поталанить, зважаючи на низку різних обставин, знівелювати її вади і скористатися перевагами [7, с. 203].

– Стан прозорості, професійності і демократичності кадрової політики, також зумовлює рівень ефективності механізмів рекрутації. Взагалі система відбору і підготовки політичних кадрів значною мірою сприяє високому рівню ефективності їх діяльності. Натомість потенціал природних механізмів селекції недостатній для забезпечення високої сукупної елітарності політиків. Тому, як стверджує М. Михальченко, чим цивілізованіше й організованіше суспільство, тим більше уваги воно приділяє селекції еліти, пред'являючи їй високі вимоги з якості функціонування і моральному вигляду [8, с. 27–28].

Не можливо оминати і такий важливий елемент системи рекрутування політичної еліти, як політичні партії. Адже, як справедливо стверджує доктор політичних наук М. Обушний, однією з найважливіших їх функцій є підбір та виховання кадрів національної еліти [9, с. 145–146]. На вагомість елітотворчої функції політичних партій також вказують і інші вчені, зокрема, Д. Видрін і Д. Табачник, які стверджують, що в розвинених демократичних країнах саме політичні партії беруть на себе обов'язок селекції та навчання перспективних лідерів для вищих політичних посад [10, с. 11].

Вагомою складовою рекрутаційної системи виступають і суспільні процедури селекції політичної еліти, рівень розвинутої котрих детермінується розвитком громадянського суспільства. Адже громадські механізми селекції розширюють поле пошуку та підготовки потенційно елітарних політиків, а їхня взаємодія з державними і партійними каналами політичного просування надає більше шансів кращим представникам суспільних структур долучитися до політичної діяльності.

Важливим фактором суспільного контролю за діяльністю політичної еліти виступає інституціональна відпрацьованість механізму її громадського контролю в міжвиборчий період. Основною формою якого, на нашу думку, виступає підзвітність виборних осіб будь-якого рівня повноважень перед своїм електоратом і можливість останнього їх переобрання. Значний вплив на якісний стан політичної еліти також справ-

ляє рівень функціонування таких механізмів її контролю, як: парламентська та непарламентська опозиція, існування приватних і громадських ЗМІ, тощо. Ступінь прозорості прибутків політикуму, теж, певним чинником, впливає на рівень його ефективності, адже обумовлює простір фінансових зловживань і корупційних можливостей.

Також потрібно відзначити, що на рівень корумпованості правлячого класу впливає і форма державного управління. Так, при його парламентській моделі корупція у вищих ешелонах влади є найменшою. На думку В. Базова, однією з причин цього явища є той факт, що одні і ті ж персоналії нечасто можуть керувати господарством країни протягом тривалого часу [11, с. 44]. До того ж, структуризація парламентської влади за парламентського правління народжує політично відповідальний уряд [12, с. 104].

Вищезазначені фактори проблемності в суспільно-політичному житті можуть призвести до зниження стабільності політичної системи країни, яка є важливим чинником і навіть необхідною умовою політичного елітогенезу. Адже, як справедливо стверджує В. Танчер, еліти розквітають при певній стабільності, соціальному порядку, тоді як соціальний хаос, протисторою підточують владну ієрархію, зменшують ефективність суспільного управління [13, с. 179]. Тому звернемо особливу увагу на аналіз чинників, які детермінують рівень стабільності демократичних політичних систем.

Насамперед відзначимо важливість легітимності політичної системи, тобто її здатності породити і підтримувати віру людей у те, що чинні політичні інститути найоптимальніше відповідають усьому суспільству [14, с. 177]. Наступним чинником є консенсусна згуртованість політичних еліт, першоосновою якої виступає консенсусна згуртованість суспільства, котра базується на прийнятній для більшості системі ідеологічних цінностей, на основі якої формується політичний ідеал країни й політична доктрина, яка його обґрунтовує. Яку, як зазначає М. Михальченко, іноді називають державницькою (але не державною) ідеологією [15, с. 4]. Також потрібно відзначити, що важливою детермінантою консолідації політичної еліти є пропорційний тип виборчої системи, який сприяє її структуризації та політичній структуризації суспільства в цілому, що створює кращі умови для консолідації політичних сил [12, с. 104].

Черговим фактором стабільності, а звідси і результативності політичної еліти, виступає реалізація ціннісних норм у суспільно-політичному житті. Невипадково В. Горбатенко стверджує, що чинниками, які цементують політичну систему, виступає збалансованість між економічним розвитком держави і соціальними потребами населення, справедливість, солідарність, відповідальність, незалежність, свобода, довіра [16, с. 9–10]. Так, коли довіра до влади падає нижче критичного рівня, при якому починає домінувати недовіра, механізми суспільного управління і регулювання пробуксовують, їх здатність ухвалювати дієві управлінські рішення мінімізується [17, с. 91–92].

Важливого значення в даному відношенні набуває рівень толерантності в суспільстві. На думку В. Ханс-

тантинова, культура толерантності може виступати в ролі своєрідного суспільного стабілізатора, гальмуючи і уповільнюючи процеси внутрішніх протиріч у суспільстві, мінімізуючи при цьому гостроту та інтенсивність негативних наслідків у зв'язку із зіткненням інтересів [18, с. 32]. Особливої ролі така культура набуває в кризові періоди розвитку держави, коли в суспільстві втрачається єдність поглядів по основним питанням суспільно-політичного життя.

Значним фактором стабільності політичної системи виступає і рівень розвиненості в державі політичного прогнозування. Українська дослідниця В. Дергага зазначає, що без вміння передбачати хід та розвиток політичних процесів не можна забезпечити стабільність розвитку та функціонування політичної системи в цілому, сприяти її адаптації до внутрішніх та зовнішніх змін [19, с. 16]. Адже, одним з параметрів стабільної політичної системи, є її передбачуваність та керуваність.

Політична стабільність значною мірою залежить і від збалансованості повноважень між політико-адміністративними інституціями та наявності самостійної дієздатної судової гілки влади, без якої не можливе оптимальне функціонування владної системи в цілому. При цьому, як справедливо стверджує вітчизняний дослідник О. Дергачов, сама її природа передбачає наявність високої правової культури та розвинених інституцій громадянського суспільства [20, с. 60]. Фактично саме громадянське суспільство, делегуючи своїх представників до представницької і судової влади та слугуючи основним джерелом поповнення політичної еліти, створює умови для синхронного розвитку та взаємодії гілок влади.

Значною детермінантою стабільності політичної системи виступає й стан розвиненості партійної системи. Адже як слушно відзначають Д. Видрін та Д. Табачник, слабкість партій трансформується у слабкість вищих законодавчих, виконавчих та судових органів. У розвинених країнах світу, зазначають вчені, державні структури надають суттєву фінансову й технічну допомогу основним партіям – не заради гри в демократію, а заради міцності й ефективності самої держави. Такий вплив політичних партій на зазначені характеристики держави, зумовлюється зокрема тим, що партійне середовище виступає потужним генератором нових ідей, програм, стратегій розвитку країни [10, с. 10–11].

В свою чергу, ступінь розробленості державної стратегії і міра її реалізації теж виступають важливими чинниками стабільності політичної системи, адже стратегія є формою перспективи, де довгострокові рішення пов'язуються із середньо та короткостроковими, або поточними. Загалом, елітотворчий потенціал державної стратегії зумовлюється її наступними функціями: сприяння кращому усвідомленню суті сьогоденних реалій, що дає змогу оцінити реальні перспективи, визначитися в наявній ситуації та розрахувати ресурси, які уможливають досягнення поставленої мети; забезпечення: спадкоємності внутрішньої і зовнішньої політики, довіри до влади, якщо державна політика відповідає цілям, визначеним державною стратегією; сприяння консолідованості політичних

еліт; визначення тактики; накреслення орієнтирів та акцентування пріоритетів для короткострокових і середньострокових стратегій, які не повинні йти в розріз і суперечити державним інтересам; задання етапів просування до мети [21, с. 55–56].

В цьому контексті, важливо відзначити, що ефективність стратегічного, а звідси і тактичного планування державного розвитку визначальною мірою детермінується станом сформованості національної ідеї, яку в спрощеному варіанті можна трактувати, як політичний проект майбутнього нації, який слугує основою її державної стратегії. Така роль національної ідеї обумовлюється закладеними в її зміст відповідями на фундаментальні питання буття нації.

Повертаючись до аналізу факторів стабільності політичної системи, відзначимо, що результативність діяльності правлячих кіл головним чином й зумовлює стабільність політичної системи країни, яка, в свою чергу, становить необхідну детермінанту ефективності діяльності політичної еліти. Також слід відмітити, що результативність діяльності політичної еліти в сучасних демократичних країнах також значною мірою зумовлюється рівнем наукового забезпечення політичних рішень та їхньої інтелектуальної підтримки. Під науковим забезпеченням політичних рішень розуміється їх розробка на основі врахування закономірностей суспільно-політичного життя та потреб часу. А інтелектуальна підтримка розглядається як механізм забезпечення реалізації рішень в умовах потенційно можливої протидії зі сторони політичних опонентів.

Доцільно звернути увагу і на такий чинник елітарності політичної еліти як міра вкоріненості в суспільстві демократичної політичної культури. Адже як справедливо стверджує знаний російський дослідник Е. Баталов, у сфері політичних відносин політична культура має тотальний характер, вона розчинена, хоч можливо і не зовсім рівномірно в усій сукупності відносин, які складаються між учасниками політичного процесу. Як відзначає вчений, «ці відносини «пронизані», «просякнуті» насичені «культурою» [22, с. 29].

Міць демократії, наголошує французький вчений Г. Ерме, неможлива поза повноцінною демократичною культурою. «Демократія життєздатна лише тоді, коли відзеркалює політичний досвід і справжню згоду в суспільстві – згоду, яка спирається на почуття відповідальності і домінування загального інтересу» [23, с. 7]. Слід відзначити, що ядром демократичної політичної культури виступає громадянська політична культура, адже в державах, де домінуючими є відмінні від неї типи політичної культури, процеси демократизації призводять до появи «неповноцінних», «дефектних» демократій [24; 25].

В підсумку відмітимо, що детермінанти політичного елітогенезу в демократичних політичних системах можна поділити, хоча й досить умовно, на дві групи загально взаємообумовлених чинників стану елітарності і ефективності діяльності політичної еліти. До першої групи відносяться ті фактори, котрі зумовлюють рівень потреби політичного класу врахувати інтереси суспільства, вони стосуються умов відтворення політикуму та контролю за його діяльніс-

тю, до другої – чинники з яких складаються умови професійної діяльності політиків.

До першої групи чинників політичного елітогенезу входять передусім такі фактори якісного рівня політичної еліти як: її походження; рівень розвиненості в суспільстві демократичної політичної культури, ядром якої виступає громадянська політична культура, а звідси – ступінь розвитку громадянського суспільства; стан розвиненості правової держави; міра відкритості системи політичного управління, яка визначальною мірою обумовлюється рівнем інтелектуального розвитку суспільства, а отже і станом його освіти, зокрема політичної, значення якої полягає в тому, що ефективність демократичного механізму рекрутації політичної еліти, та контролю за нею визначальною мірою детермінується компетентністю її селекторату. Окрім того, ефективність системи рекрутування політичного класу залежить від: структурованості суспільства, досконалості виборчого механізму, прозорості, професійності і демократичності кадрової політики, інституціональної відпрацьованості механізму громадянського контролю еліти у міжвиборчий період, зокрема контрольованості доходів її представників, стану розвитку соціальної держави та соціальної захищеності населення, які виступають основним чинником впливу на обсяг та рівень професійної відповідальності політико – владної еліти.

Другу групу чинників утворюють насамперед такі фактори, як: легітимність та стабільність політичної системи; консенсусна згуртованість політикуму, першоосновою якої виступає консенсусна згуртованість суспільства; реалізація ціннісних норм у суспільно-політичному житті, зокрема таких як: справедливість, солідарність, відповідальність, свобода, толерантність

і довіра, на якій й ґрунтується політичний капітал еліти; розвиненість в державі політичного прогнозування; стан наукового забезпечення суб'єктами політичного процесу їх професійних рішень та міра їхньої інтелектуальної підтримки; рівень чіткості та збалансованості розподілу повноважень між: гілками влади, її вищими, регіональними та місцевими структурами, правлячою і опозиційною елітами; парламентська форма правління, так як в президентських системах завжди існує намагання президента і парламенту доводити свою вищу легітимність, на основі чого між ними точаться постійні конфлікти щодо повноважень; рівень розвитку партійної системи, а звідси і ступінь розробленості державної стратегії та міра її реалізації; стан сформованості національної ідеї, яка й слугує основою державної стратегії; ефективність державного управління, яка в значній мірі впливаючи на стан політичної стабільності, як всі інші вище перелічені фактори політичного елітогенезу, продукує сама себе.

Наприкінці відзначимо, що коло детермінант політичного елітогенезу в сучасних демократичних країнах значно ширше за окреслене в даній статті, однак вже за результатами цього їх дослідження можна зробити висновок про те, що елітарність та ефективність діяльності політичної еліти в умовах сучасної демократії детермінується широким спектром взаємообумовлених чинників особистісного, суспільного, політичного, правового, державно-інституційного і державно-управлінського, а також аксіологічного характеру. І хоча зв'язки між деякими з них є не завжди очевидними, тим не менше, їх сукупність й визначає якісний стан політичної еліти в державах сучасних демократій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Рудич Ф. Правляча еліта: її місце і роль в утвердженні української держави [Текст] / Ф. Рудич // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2. – С. 3–13.
2. Коргунюк Ю. Политическая элита современной России с точки зрения социального представительства (I) [Текст] / Ю. Коргунюк // Полис. – 2001. – № 1. – С. 30–47.
3. Кіндратець О. М. Громадянська активність як умова демократизації суспільства // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2009. – Вип. 38. – С. 117–125.
4. Бердяев Н. Судьба России [Текст] / Н. Бердяев – М. : Мысль, 1990. – 308 с.
5. Іванов М. Політична освіта в контексті політичних трансформацій суспільства [Текст] / М. Іванов – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2004. – 280 с.
6. Ярошенко В. Проблема громадянськості в умовах демократичної трансформації українського суспільства [Текст] / В. Ярошенко // «Ольвійський форум 2007: стратегії України в геополітичному просторі». – С. 74–76.
7. Кочубей Л. Громадянське суспільство як необхідна передумова демократичного розвитку в Україні [Текст] / Л. Кочубей // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Вип. 12. – Київ 2008. – С. 196–203.
8. Михальченко М. Українська еліта як специфічний феномен [Текст] / М. Михальченко // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – Том 2. – К. : ТОВ УПВК «Екс Об», 2006. – С. 17–30.
9. Обушний М. Політичні партії у формуванні національних еліт [Текст] / М. Обушний // «Еліти і цивілізаційні процеси формування націй» – Том 2. – К. – 2006. – С. 143–146.
10. Видрін Д. Україна на порозі ХХІ століття: політичний аспект [Текст] / Д. Видрін, Д. Табачник – К. : «Либідь», 1995. – 296 с.
11. Базів В. Виклики 2007 року: управління кризою чи криза управління [Текст] / В. Базів // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Вип. 12. – Київ. – 2008. – С. 33–48.
12. Івченко А. Пропорциональная избирательная система: история, современность, состояние, перспективы [Текст] / А. Івченко, А. Кынев, А. Любаров – М. : Аспект Пресс, 2005. – 333 с.

13. Танчер В. Еліти України: чи можливий консенсус? [Текст] / В. Танчер // Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. – Том 2. – К. : ТОВ УПВК «Екс Об», 2006. – С. 175–183.
14. Опанасюк В. Забезпечення стабільності політичної системи у взаємовідносинах політичного класу і нації [Текст] / В. Опанасюк // Політичний менеджмент. – 2008. – Спеціальний випуск. – С. 172–180.
15. Михальченко М. Політичні ризики в сучасній Україні: виклики й відповіді [Текст] / М. Михальченко // Політичний менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 3–8.
16. Горбатенко В. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України [Текст] / В. Горбатенко // Політичний менеджмент. – 2007. – №3. – С. 9–12.
17. Лісеєнко О. Динаміка політичного капіталу в Україні [Текст] / О. Лісеєнко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1. – С. 90–96.
18. Ханстантинов В. Толерантність як риса світоглядної позиції особистості [Текст] / В. Ханстантинов // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 79. – Вип. 66. Політичні науки. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 27–32.
19. Дерєга В. Сутність та особливості політичного прогнозування [Текст] / В. Дерєга // Наукові праці: Науково-методичний журнал. – Т. 79. – Вип. 66. – Політичні науки. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – С. 14–17.
20. Дергачов О. Український досвід трансформації влади та європейські стандарти [Текст] / О. Дергачов // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Вип. – 17. – 2009. – С. 53–62.
21. Горбатенко В. Політичне прогнозування. Навчальний посібник [Текст] / В. Горбатенко, І. Бутовська. – К. : МАУП, 2005. – 152 с.
22. Баталов Э. Политическая культура современного американского общества [Текст] / Э. Баталов; Отв. ред. Ю. Замошкин; АН СССР, Ин-т США и Канады. – М. Наука, 1990. – 252 с.
23. Эрмэ Г. Культура и демократия [Текст] / Г. Эрмэ / Пер. с франц. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Экспорт», 1994. – 192 с.
24. O'Donnell G. Transition, Continuities, and Paradoxes / G. O'Donnell // Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspective / Ed. by. Sc. Mainwaring, G. O'Donnell and J. Valenzuela. – Notre Dame, 1992. – 590 p.
25. Меркель В. Формальные и неформальные институты в дефективных демократиях [Текст] / В. Меркель, А. Круассан // Полис. – 2002. – № 1–2. – С. 20–30.

Д. А. Сергатиук,

ННУ ім. В. О. Сухомлинського, г. Николаєв, Україна

ДЕТЕРМИНАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО ЕЛИТОГЕНЕЗА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННЫХ ДЕМОКРАТИЙ

В статье раскрываются та систематизируются взаимообусловленные факторы политического элитогенеза в условиях современных демократических режимов. Освещается вероятностное влияние формы государственного управления та происхождения представителей политикума на эффективность их деятельности. Исследованы факторы гражданственности общества, как условия открытости системы его политического управления, определена элитотворческая роль последнего. Определены составляющие эффективности системы рекрутирования политикума та контроля за его деятельностью. Проанализированы факторы состояния развитости правового государства та его значения в элитотворческих процессах. Раскрыто детерминацию стабильности политической системы страны та ее влияние на формирование качественного уровня истеблишмента. Освещено элитотворческое значения научного обеспечения политических решений та их интеллектуальной поддержки. Очерчены аспекты влияния политических партий на политический элитогенез. Раскрыто универсальное значение демократической политической культуры в общественно-политических процессах демократических стран.

Ключевые слова: политическая элита; политический класс; истеблишмент; политикум; политический элитогенез; политическая элитарность та эффективность; система рекрутирования политического класса; гражданственность; правовое государство; партийная система; стабильность политической системы.

D. Sergatyuk,

Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi, Mykolayiv, Ukraine

DETERMINATION OF POLITICAL ELITOGENEZ IN MODERN DEMOCRACIES

The paper is systematically represented in social and humanitarian works of personal, political, legal, public-institutional, public-management and axiological factors of political elitogenez in terms of democratic regimes and outlined their common, though not always obvious, interdetermination, which also determines the quality of the state establishment.

The origin parameters are described of the political class representatives; its possible impact on their degree of political maturity is outlined. We consider the relationship between efficiency of political system and openness of political control; there are identified the following factors: the level of intellectual development of society and its citizenship. It was established that the latter is due to the state of political competence population and degree of civil society development, opened its determinants.

Development factors of the law rule have been analyzed which significantly affects to the elitism indexes and political efficiency. It is obtained the factors of the system effectiveness of the political class recruitment and public control over its activities and the factors of the political system stability, which serves a necessary condition for political elitogenesis. The role of political culture in the democratic political elite creations is revealed and its relationship with civil political culture is highlighted.

Key words: *political elite; political class; establishment; politicians; political elitogenesis political elite and effectiveness; the system of political class recruitment; citizenship; rule of law; the party system; the stability of the political system.*

Рецензенти: **Ярошенко В. М.**, канд. політ. наук, доцент, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв;
Громадська Н. А., канд. політ. наук, доцент, ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв.

© Сергатюк Д. А., 2016

Дата надходження статті до редколегії 10.11.2016